



MALMÖ HÖGSKOLA

Lärande och samhälle

Barn – Unga – Samhälle

Examensarbete i Barndom och lärande

15 högskolepoäng

Nyanlända elevers språkutveckling i fritidshemmet

**Language development among newly arrived pupils in Leisure-time
centres**

En studie om hur fritidspedagoger beskriver sitt arbete för att främja
språkutvecklingen hos nyanlända elever i fritidshemmet

Edin Vehabovic

Fritidspedagogexamen, 210 högskolepoäng

Vårtermin 2017

Examinator: Susan Lindholm

Slutseminarium: 2017.04.06

Handledare: Åse Piltz

Sammanfattning

I denna studie vill jag undersöka hur pedagoger på två olika skolors fritidshem arbetar för att främja nyanlända elevers språkutveckling? Vilka metoder använder pedagogerna samt hur reflekterar de kring inkludering samt exkludering? Det handlar om att erbjuda lekar, aktiviteter och att nyanlända eleverna snabbt kommer i kontakt med svenska språket. Tydligt var att det lärande som sker i verksamheterna handlar om fri lärandemiljö där interaktion sker i ett socialt samspel mellan eleverna. Genom interaktion med svensktalande elever är det viktigt för nyanlända elever att snabbt komma i kontakt med svenska språket.

Studien är av kvalitativ karaktär och består av intervjuer med pedagoger från två skolors fritidshem. Båda skolor är kommunala. Studien utgår ifrån sociokulturell teori och insamlat material har analyserats genom begrepp som interaktion, fria lärandemiljöer och mediering. Det har visat sig att i pedagogernas arbetssätt för att främja språkutvecklingen hos nyanlända elever är lek en dominerande faktor. Fritidshemmet kan arbeta på många olika sätt för att främja språkutvecklingen hos nyanlända elever där fria lärandemiljöer blir ett viktigt och användbart begrepp. Pedagogerna får mindre tid att tillfredsställa nyanlända elevers behov och intressen. I slutsatsen kan det ses som att fritidshemmet har fritt utrymme att utveckla nyanlända elevers språkutveckling genom lek och digitala verktyg men informanterna efterlyser bättre förutsättningar och arbetet blir en resursfråga.

Nyckelord

Fri lärandemiljö, fritidshem, inkludering, interaktion, mediering, nyanlända elever, språkutveckling

Innehållsförteckning

Inledning	5
1. Syfte och Frågeställning	7
1.1 Studiens disposition	7
2. Bakgrund	8
Fritidshemmet.....	8
2.1 Vem är nyanländ elev och fritidshemmets mottagande	8
3. Teoretisk utgångspunkt	10
3.1 Sociokulturell teori.....	10
Interaktion	10
Mediering.....	11
Inkludering	11
Fri lärandemiljö	12
4. Tidigare forskning	14
5. Metod.....	16
5.1 Semistrukturerad intervju.....	16
5.2 Urval.....	16
5.3 Genomförande.....	18
5.4 Etiska överväganden	19
5.5 Analysmetod	20
6. Resultat och Analys.....	21
6.1 Språkutveckling.....	21
6.2 Lekens betydelse.....	25
6.3 Samverkan med vårdnadshavare	27
6.4 Icke-verbal kommunikation	29
6.5 Inkludering	30
6.6 Risk för exkludering.....	32
7. Slutsats och Diskussion	35
7.1 Metoddiskussion.....	37
7.2 Vidare forskning.....	38
Referenslista	39

Inledning

Svenska skolan har förändrats under de senaste årtionden och skolan är nu mer heterogen än någonsin förr. Nyanlända elever som kommer till Sverige har rätt till en bra och trygg skolgång, enligt *Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*, 2011 rev 2016. I min utbildning har jag genomfört flertalet VFU-perioder (verksamhetsförlagd utbildning) där jag fått kunskap inom fritidspedagogiken. Jag har träffat nyanlända elever vilka går på fritidshemmen vilket gjort mig intresserad av att se hur pedagoger i fritidshemmen arbetar för att främja nyanlända elevers språkutveckling, likaså hur de reflekterar kring inkludering och exkludering av nyanlända elever. Skolan och fritidshemmet ska agera effektivt genom att erbjuda nyanlända eleverna ett bra mottagande. I *Lgr 11 rev 2016* framgår det att ett av fritidshemmets syfte är att ”Undervisningen ska ta tillvara olikheter och mångfald och på så sätt ge eleverna möjlighet att fördjupa sin förståelse för olika sätt att tänka och vara. Fritidshemmet har dock stort frihetsutrymme och möjlighet att erbjuda olika typer av aktiviteter och lustfyllda lekar som främjar språkutvecklingen (Strandberg 2014).

Det saknas forskning kring hur pedagoger arbetar med språkutveckling på fritidshemmen. Detta riskerar enligt Bunar (2010) att leda till kvalitetsskillnader mellan skolorna samt att nyanlända eleverna inte får samma möjligheter till en fortsatt skolgång. Då fritidshemmen har en större frihet att arbeta och främja barns sociala och språkliga utveckling under andra former än under skoltid finns det ett behov av att undersöka hur detta arbete ser ut i praktiken. Det är också av stor betydelse att se hur både erfarna och mindre erfarna pedagoger i dessa två fritidsverksamheter arbetar praktiskt för att främja språkutvecklingen hos nyanlända elever. Att forskning kring pedagogers arbetssätt i fritidshem lyser med sin frånvaro är något som pedagoger i denna studie är överens om. Satsningarna på skolorna och fritidshemmen kan då se olika ut och detta drabbar eleverna. Det finns även ett visst dilemma till där pedagoger arbetssituation drabbas genom att fritidshemmet kommer lite i skymundan gentemot skolan pga. rektors/huvudmannens brist på kunskap i fritidshem (Bunar 2010). Fritidshemmet riskerar att bli sekundär och detta gynnar inte fritidsverksamheten och pedagogernas arbetssätt.

I tidigare forskning har det framkommit att stora barngrupper i fritidshem är ett problem i fritidsverksamheter. De stora barngrupperna försvårar pedagogernas arbetssätt vilket leder till stress och mindre enskild tid med eleverna. Stora barngrupper leder till att det

blir högljutt och lokaler som inte är anpassade efter verksamheten p.g.a. stora barngrupper.

Det är intressant och relevant att skriva denna uppsats inom ämnet pedagogik eftersom pedagogers arbete med att främja språkutveckling hos nyanlända elever är av vikt. Fritidshemmet utgör en betydande del av nyanlända elevers vardag och kan därmed påverka elevers språkutveckling. Forskningen på detta område är, som ovan nämnd, således bristfällig och nedan följer en undersökning i form av kvalitativ intervjumetod med pedagoger från två olika fritidshem, där de beskriver upplevelsen av sitt arbete med att främja nyanlända elevers språkutveckling.

1. Syfte och Frågeställning

Syftet med studien är att undersöka hur pedagoger på två fritidshem beskriver arbetet med nyanlända elever i fritidshemmet när det gäller språkutveckling samt inkludering och exkludering.

Mitt examensarbete utgår från följande frågeställningar:

- Hur beskriver och upplever fritidspedagogerna arbetet med att främja nyanlända elevers språkutveckling på fritidshemmet?
- Vilka arbetsätt eller metoder använder sig fritidspedagogerna för att främja språkutvecklingen?
- Hur reflekterar fritidspedagogerna kring inkludering och exkludering av nyanlända elever?

1.1 Studiens disposition

Studien består av sju kapitel. Efter inledning följer syfte och frågeställning samt en kort bakgrund om fritidshemmet och dess mottagande av nyanlända elever. Efter dessa avsnitt följer studiens teoretiska utgångspunkter där begreppen definieras och beskrivs hur de används. Tidigare forskning tas upp, som en del av studien. Därefter följer ett kapitel där studiens metod presenteras och synliggörs noga. Efter metod delen kommer resultat följt av en analys i slutet av varje avsnitt. I det avslutande kapitlet diskuteras resultatet och metoden. Relevansen för pedagogers arbetsätt i fritidshem för att främja nyanlända elevers språkutveckling tas upp tillsammans med avsnitt vidare forskning.

2. Bakgrund

Fritidshemmet

Enligt *Läroplanen för grundskola, förskoleklass och fritidshem* (Lgr 11 rev 2016 s.24) ska undervisningen i fritidshemmet komplettera förskoleklassen och skolan. Den ska utgå från elevens behov, intressen och initiativ. Fritidshemmet är inte obligatoriskt men andelen som deltar är hög, speciellt i åldrarna sex-nio (Ludvigsson & Falkner 2016). Med Skollagen (2010:800 1 kap. 4§) fick fritidshemmet en tydligare inriktning på att stimulera elevernas utveckling och lärande. De allmänna råden skrevs för att leva upp till den nya Skollagen och fritidshemmet skulle stärkas i den nya läroplanen (Ludvigsson & Falkner 2016). En god kvalitet i fritidshemmet förutsätter behörig personal och att driva elevernas utveckling framåt (Skolverket 2014). Fritidshemmets betydelse är unik i Sverige jämfört med andra länder i världen. Sverige är ett av de få länder tillsammans med Danmark och Norge där fritidshemmet är en tydlig del av skolsystemet och har eget centralt innehåll i läroplanen för fritidshemmet. I rådande styrdokument för fritidshem betecknas de barn som deltar i fritidshemmets verksamhet som elever och därmed kommer denna beteckning huvudsakligen att användas i denna studie.

2.1 Vem är nyanländ elev och fritidshemmets mottagande

Nyanländ elev är en individ som anlant till Sverige och varken behärskar eller talar svenska språket (Bunar 2010). Nyanlända eleverna har olika bakgrund med sig och det är som skola och fritidsverksamhet viktigt att ta hänsyn till detta. Skolans och fritidshemmets första möte med nyanlända eleven och elevens föräldrar har betydelse för hur elevens fortsatta skolgång (Bunar 2015).

Eftersom nyanlända elever kommer till ett nytt land och inte kan svenska språket så är det viktigt att mottagningen av nyanlända elever på skolan är bra och trygg. Nyanlända elevers tidigare kunskaper som de har med sig är oerhört viktigt att pedagoger får insyn i och kan arbeta vidare med (Fjällhed 2013). Fjällhed (2013) anser att mottagandet av nyanlända elever måste ske smidigt och att pedagoger bör ta vara på och stärka nyanlända elevers styrkor och förmågor. Vidare menar Fjällhed (2013) att en introduktion till

vårdnadshavarna/föräldrarna är av stor vikt för att föräldrarna ska få insyn i hur fritidshemmet arbetar.

Mottagandet av nyanlända elever har sin grund i skollagen (2010:800, 2 kap. 12 §) där en nyanländ elev ska utifrån ålder, förkunskaper och personliga förhållanden placeras i den årskurs som är lämplig.

3. Teoretisk utgångspunkt

Här kommer jag att presentera studiens teoretiska perspektiv som utgörs av Vygotskijs sociokulturella teori. Följande begrepp är förankrade i Vygotskijs sociokulturella teori och kommer användas i analysen: *interaktion, mediering, inkludering och fri lärandemiljö*. Begreppet inkludering kommer att användas för att synliggöra pedagogernas reflektioner kring inkludering av nyanlända elever i fritidshemmet. Begreppet mediering kommer att användas för att förklara samverkan mellan individer och de kulturella redskap bl.a. digitala verktyg för att förstå sin omvärld. Mediering förknippas starkt med Vygotskijs sociokulturella teori och innebär likaså att individen upplever världen direkt utan samspel med andra individer och externa verktyg. Begreppet fria lärandemiljöer kommer att användas för att belysa att fritidshemmen har stort fritt utrymme för att arbeta med nyanlända eleverna gentemot ordinarie klassrum. Begreppet interaktion belyser att allt sker i ett socialt samspel mellan individerna dvs. att lärandet sker med hjälp av omgivningen i form av externa verktyg och faktorer som har en viktig roll i mediering.

3.1 Sociokulturell teori

Interaktion

För Vygotskij var interaktion en viktig pusselbit i den sociokulturella teorin där barn lär sig av varandra samt utvecklar språket i ett socialt samspel (Vygotskij 1995). Det kan vara inom ramen av lek, spel eller vid samtal. Vygotskijs tanke var att utveckla flera teorier där individers tänkande eller kunskaper kunde förstås genom att analysera språk och handlingar i relation till de sociala och kulturella resurser som individer använder. Han ansåg att språket var det viktigaste symboliska verktyg (Vygotskij 1995). För Vygotskij var den sociala kompetensen viktig för individens utveckling och interaktionen med andra grundlägger utvecklingen. Han ansåg även att det sociala samspelet var nyckeln till den mentala utvecklingen hos barnet. Det är av vikt att barnet deltar i olika aktiviteter som styrs av pedagoger som finns till men även att barnet får sin egen tid att leka och utveckla sina tankar utöver styrda aktiviteter från pedagogernas sida (Vygotskij 1995). Genom att delta i aktiviteter och olika samtal så lär vi oss språket i olika sociala sammanhang och inte enbart språkets struktur (Hwang & Nilsson 2003). Genom språket

tas generationers lärande tillvara och barnet, genom att ta kontakt med andra, utvecklar också sin intellektuella förmåga. Språkutvecklingen sker när individen klargör vad den menar och formulerar om det han/hon vill ha sagt (Gibbons 2013). Individen måste bli språkligt medveten, dvs kunna reflektera över det språk man använder. När individen väl är medveten och kan uppfatta ord och meningar så stimuleras språkutvecklingen. Detta kan ske i alla aktiviteter såsom lek, sång och genom att lyssna och samtala. Det är inte bara viktigt att individen förstår språket i tal och skrift utan även innehar språklig medvetenhet, för att förståelsen för språk ska öka (Gibbons 2013).

Vygotskij (1995) tar också upp att barn bearbetar upplevelser som de varit med om i leken. Barnet tolkar sina egna uppfattningar vid lek och agerar utifrån det. Fritidshemmet är enligt Vygotskij en verksamhet där pedagoger kan använda fritidshemmets omgivning för att arbeta med lek och på så sätt stärka nyanlända elevers självkänsla men även utveckla språket och intellektet. Vygotskij (1995) anser att lek är i samspel med andra lustfyllt och fantasin har betydelse både i lek och i det sociokulturella perspektivet. Med hjälp av fantasin kan barnet bearbeta någonting och göra det till erfarenhet.

Mediering

Säljö (2014) beskriver det sociokulturella begreppet *mediering* som sätt att kommunicera på genom bl.a. digitala verktyg, tecken och symboler. Digitala verktyg kan exempelvis vara penna, dator, miniräknare, bok och papper. Symbolerna och tecknen kan utgöra intellektuellt verktyg där eleven tillägnar sig ett tecken eller en symbol som används för att kommunicera med. Genom mediering blir individen också delaktig i en kultur. Pedagogen kan se unika situationer i barnets lek. Barnet utvecklas när de leker, de prövar, utforskar och använder sin fantasi. Ordens anknytning och betydelse till olika händelser som sker i en lek är utvecklande. Leken blir en aktiv språkövning när kommunikationsförmågan tränas under en lek.

Inkludering

Nilholm (2006) beskriver att det finns skillnad på *inkludering* och integrering. Inkludering innebär att helheten, som i detta fall, är fritidshemmet, inklusive

pedagogerna, ska anpassa sig till alla elever. Pedagoger ska anpassa sin verksamhet utifrån elevens behov och förmågor. Integrering avser mer att delarna, dvs eleven, ska anpassa sig till helheten. Nilholm (2006) anser att man inom skolan borde diskutera mer kring inkludering än integration för att ta hänsyn till elevens situation. Jensen (2013) tar upp inkludering som ett förhållningssätt som innebär att man aldrig segregerar en elev från sin grupp. Inkludera genom att pedagoger anpassar sin verksamhet efter elevens behov och intressen. Pedagoger ska skapa en pedagogisk och harmonisk miljö i fritidsverksamheten där alla elever lär sig av varandra och där olikheter ses som en tillgång.

Fri lärandemiljö

Fritidshemmet står för det informella lärandet jämfört med formella lärandet som pågår under skoltiden (Fjällhed & Jensen 2013). Det informella lärandet sker spontant och här kan fritidshemmet ta vara på det informella lärandet för att stimulera och utveckla språket hos nyanlända eleven. Fjällhed & Jensen (2013) tar upp det informella lärandet som ett öppet samtalsklimat och att i det informella lärandet är det på allas lika villkor, där alla kan ställa frågor och delta. Jämfört med det formella lärandet i klassrum där det finns en lärare som bestämmer och oftast styr över diskussionen. Aktiviteter som pyssel, bakning, spel, lek och idrott ger möjlighet till friutrymme för individen. Det är i relation till *friande lärmiljöer* som Rohlin (2013) betonar att fritidshemmet har det fria utrymmet för det informella lärandet. Rohlin (2013) använder uttrycket *fri lärandemiljö* för att det tydliggör hur fritidsverksamheten har fritt utrymme för att utveckla nyanlända eleven både språkligt och socialt. Fritidsverksamhet är exempel på fria lärandemiljöer men det kan också vara raster, utflykter och studiedagar likaså. I tidigare forskning menar Rohlin (2013) att fritidspedagogerna har kunskap i att utnyttja dessa fria lärandemiljöer som är fritidsverksamhet för att erbjuda eleven goda förutsättningar för språkutveckling. Styrdokumentet främjar perspektivet på lek där det står att leken ska användas som ett verktyg för elevens lärande anser Lillemyr (2013). Leken ses i fritidshemmet som en viktig och stor del och engagemang, fantasi och kreativitet som skapas genom lek är viktigt för språkutvecklingen barnet. Varje rum och varje situation har sin specifika karaktär som möjliggör sin specifika kunskapsutveckling och inläring (Strandberg 2014). Jensen (2011) tar upp att när det gäller forskning kring elevers lärande på

fritidshemmet så är fritidshemmet förknippat med fri lärandemiljö där pedagoger har stort utrymme att arbeta med eleverna och sätta en pedagogisk verksamhet. En av lärandesituationer är leken som han tar upp då elever lär sig att lösa problem genom lek.

4. Tidigare forskning

I denna del redogör jag för tidigare forskning med inriktning mot nyanlända elevers språkutveckling i fritidshem. Först tas forskning kring fritidshemmet upp både ur ett internationellt perspektiv och fritidshemmets forskning i Sverige.

Forskning kring fritidshem är tunt då fritidshemmet historiskt inte fått så stor uppmärksamhet (Bunar 2015). Den forskning som finns att ta del av idag handlar mestadels om fritidshemmets profession. Studier kring elever och pedagogers arbetssätt i fritidshem finns i liten utsträckning (Hippinen 2011). Hippinen (2011) tar upp att forskningen kring pedagogernas arbetssätt i fritidshem lyser med sin frånvaro. Sveriges Kommuner och Landsting (2014) menar att det behövs mer forskning kring fritidshem eftersom det är en viktig verksamhet. Vidare menar Ludvigsson och Falkner (2016) att det under senaste decennier skett stor förändring och likaså utveckling kring fritidshemmet och dess syfte men att det fortfarande kommer i skymundan gentemot ordinarie skolundervisning.

Internationell forskning visar på att de nordiska ländernas fritidshem är ganska snarlika där högskoleutbildade pedagoger är unikt för Norden. Sverige och Danmark är de länder som nått längst vad gäller organiserad omsorg jämfört med andra länder i Europa. I andra länder som England och USA sker en snabb och intensiv utveckling av ”fritids” efter skolan men de ligger fortfarande långt ifrån Sveriges modell för fritidsverksamhet (Andersson 2013). Det finns inga krav på högskoleutbildad personal utomlands och i bl.a. Australien saknas högskoleutbildade pedagoger. Däremot har en ny lag från år 2012 trätt fram i Australien där mer fokus på fritidshem ska inrättas (Andersson 2013). Fritidshemmets långa historia jämfört med övriga länder i världen är unik. Kraven på högskoleutbildade pedagoger i Sverige jämfört med andra länder i världen är till stor fördel vilket ökar kvalitén på fritidshemmet.

Inkludering som en process syftar till att stärka gruppens sammansättning och minska därmed exkluderingen även om stora barngrupper försvårar pedagogers arbetssätt enligt Ludvigsson & Falkner (2016). När begreppet inkludering används är det viktigt att ta hänsyn till elevernas tidigare bakgrund och försöka utnyttja elevers kunskap och förmåga för att anpassa verksamhet utifrån det. Det är av stor vikt att nyanlända eleven känner grupptillhörighet då identiteten stärks. Pedagoger i fritidshem kan utnyttja det informella

lärandet genom *mediering* som är ett sätt att kommunicera genom digitala verktyg och likaså tecken. Ludvigsson & Falkner (2016) beskriver att aktiviteter som lek är viktig för både nyanlända elever och svensktalande elever ur ett inkluderingsperspektiv och viktigt moment i pedagogers arbete med att främja språkutveckling och metoder. Det gynnar verksamheten och det handlar om att nyanlända elever är delaktiga i denna process. Detta är då upp till pedagoger att arbeta med att inkludera nyanlända elever och använda olika metoder för att främja språkutvecklingen.

Ur det *interaktiva perspektivet* är leken ett sätt att bearbeta världen och få kunskaper om den i psykologisk och pedagogisk bemärkelse (Hwang & Nilsson 2003). Lek är en allsidig aktivitet som är viktig för individen och den motiverar barnet (Lillemyr 2002). Forskning visar på att det sociala samspelet med omgivningen är en avgörande faktor för språkutveckling (Hwang & Nilsson 2003). Rohlin (2011) betonar att stora barngrupper är största problemet för fritidspedagogernas arbetssituation. Det skapar stress, oro och sämre kvalitet på fritidshemmet. De ser det till stor del som en politisk miss där det borde satsas mer på behöriga pedagoger och mindre barngrupper.

Forskningen ovan belyser att *fri lärandemiljö* som informellt lärande och mediering i form av digitala redskap är av stor betydelse i inkluderingsarbetet i pedagogers arbete med att främja språkutvecklingen. Forskningen pekar också på lekens betydelse i ett socialt samspel där interaktion är betydelsefull och som är en av metoderna i pedagogers arbetssätt.

Enligt ovannämnda källor saknas forskning kring fritidshemmet speciellt baserat på pedagogers arbetssätt kring nyanlända elever. Sverige ligger långt före många andra länder i världen när det gäller fritidshem och den fria tiden som skiljer sig från ordinarie skoltid men att det behövs mer forskning kring fritidshemmets betydelse för elevens både personliga och kunskapsutveckling. Stora barngrupper är också ett kommande problem som pedagoger stöter under deras arbete i fritidshemmet. Detta är av stor betydelse då brist på forskning kring nyanlända elever i fritidshem lyser med sin frånvaro. Pedagogers arbete blir en resursfråga i fritidshemmet då brist på forskning kring nyanlända elever och pedagogers arbetssätt leder till kvalitetsskillnader mellan fritidshemmen i landet.

5. Metod

Kvalitativ forskning försöker finna en djupare förståelse i det man avser att undersöka. Kvalitativ forskning använder fallstudier och djupintervjuer till skillnad från kvantitativ metod som använder exempelvis enkätstudier, för att samla in statistik. Jag valde den kvalitativa metoden i form av intervjuer eftersom det ger mig mer kunskap om pedagogernas arbetssätt på de två fritidshemmen. Denna beskrivning anser jag passa bra in i mitt syfte därav valdes den kvalitativa intervjumetoden. De beskrev sina upplevelser kring arbetet för att främja språkutvecklingen hos nyanlända elever i fritidshemmet.

5.1 Semistrukturerad intervju

En semistrukturerad intervju inleds med öppna frågor som besvaras under intervjun. Den som intervjuas kan känna sig mer bekväm om man börjar på detta sätt. Det är bra att informanterna får frågorna i förväg så att man får tid att förbereda sig vilket informanterna i denna studie fick. Det är viktigt att frågorna är öppna så att den som intervjuas kan svara på frågorna öppet och själv reflektera över det som sägs. Det är viktigt att inte ha med sig för många frågor då kan finnas risk för att det handlar om något annat än det som man vill höra (Alvehus 2013). I denna studie fullföljde alla informanter mina intervjufrågor. Det var ingen som ville avbryta intervjun. En intervju kan genomföras med fler personer och den kvalitativa intervjun är speciellt lämpad att ge insikt om informantens egna tankar, känslor och egna erfarenheter. Intervjuer kan användas för att exempelvis söka förståelse för hur människor uppfattar sin livsvärld (Dalen 2015). I min kvalitativa studie ingick totalt sex personer, vilket betyder att jag genomförde sex semistrukturerade intervjuer. Intervjuerna gjordes enskilt, inte i grupp. Risken med en gruppintervju skulle kunna vara att de som intervjuas kan avbryta varandra eller att svaren inte är sammanhängande.

5.2 Urval

I denna del beskriver jag kortfattat de två fritidshem som ingår i denna studie, sedan följer en presentation av varje pedagog.

Alla namn på personer och skolor är fiktiva. I studien valdes två skolor i södra Sverige. Skolorna kallas här för Smultronsskolan och Blåbärsskolan. Från Smultronsskolan intervjuades fyra pedagoger och två från Blåbärsskolan. Inder intervjuerna beskrev pedagogerna sina upplevelser kring arbetet för att främja språkutvecklingen hos nyanlända elever i fritidshemmet. Kriterierna för min undersökning var att jag ville intervjua fritidspedagoger som arbetar i fritidshem och som har erfarenhet av att arbeta med nyanlända elever. Anledningen till att det blev fritidspedagoger är för att betona fritidshemmet i denna undersökning. Utgångspunkten var att se hur pedagoger beskriver sitt arbete och sätt för att främja språkutvecklingen hos nyanlända elever i fritidshemmet, därför föll valet av intervju på sex pedagoger.

Dessa två valda skolor var snabbast med att svara och var mest intresserade av att ställa upp på intervju och därför föll valet på skolorna. Jag skickade ut ett infobrev via mail till båda skolans rektorer, som sedan vidarebefordrade detta till sina anställda pedagoger. Pedagogerna tog del av brevet och inom kort så fick jag positiv respons på att de ville ställa upp på intervju. Valet av dessa informanter som ställde upp blev för att de alla hade arbetat med nyanlända elever under det senaste läsåret. Tre av informanterna hade erfarenhet med nyanlända sedan tidigare

Smultronsskolans fritidshem: Fritidshemmet bedrivs i skolklassernas lokaler efter skoltiden. Totalt finns fem fritidsavdelningar där de är uppdelade från förskoleklass till årskurs sex. Pedagoger på denna avdelning som intervjuats i denna studie har hand om nyanlända och svensktalande elever i årskurs två till tre. Vid varje avdelning finns oftast tre anställda pedagoger. Lokalerna på fritidshemmet är indelade i flera rum. Fritidshemmet har tillgång till en stor lek gård utomhus och grönområden finns.

Blåbärsskolans fritidshem: Fritidshemmet bedrivs i skolklassernas lokaler med mycket inredning. Totalt fem fritidsavdelningar finns på skolan och varje avdelning har mellan två till fyra fritidspedagoger och några barnskötare. Pedagoger som intervjuats i denna studie har hand om nyanlända- och svensktalande elever i årskurs ett till tre. Fritidshemmet har stor lek gård till ytan utomhus och har mycket grönområden.

De sex pedagoger som har intervjuats har jag gett följande fiktiva namn: Alfred, Alva, Berit och Hilda från Smultronsskolan samt Gunn och Kristina från Blåbärsskolan.

- Alfred har arbetat i tre år på Smultronsskolan och har arbetat med nyanlända elever en termin. Han har pedagogisk utbildning och har arbetat totalt som fritidspedagog i sju år. Arbetar med de andra informanterna på fritidshem.
- Alva har arbetat i tre år som fritidspedagog på Smultronsskolan. Bild är hennes huvudämne sedan början.
- Berit har totalt 20 års erfarenhet som fritidspedagog. Hon har arbetat på Smultronsskolan i tre år och har haft hand om nyanlända elever på fritidshemmet. Arbetat tidigare på en annan skola i femton år med andra förhållanden.
- Hilda har arbetat totalt i 30 år som fritidspedagog, men tre år på Smultronsskolan. Undervisar också i NO och teknik. Verksam på fritidshem och arbetar tillsammans med de andra informanterna på Smultronsskolan fritidshem.
- Gunn är fritidspedagog i grunden och arbetat i 15 år på Blåbärsskolan. Har mycket erfarenhet av arbete med nyanlända elever.
- Kristina är fritidspedagog och har arbetat i 32 år på Blåbärsskolan. Kristina är även utbildad dramapedagog. Kristina och Gunn arbetar tillsammans på Blåbärsskolans fritidshem.

5.3 Genomförande

Alla sex intervjuer gjordes enskilt på cirka 25-35 min per intervju. Intervjuerna ägde rum på respektive skola d.v.s. Smultronsskolan och Blåbärsskolan under två eftermiddagar. Alla sex pedagoger informerades innan intervjun och infobrev (bilaga) skickades ut av mig till båda skolor, cirka två veckor innan intervjuerna. Jag åkte ut till skolorna under två olika dagar. Intervjuerna på Smultronsskolan ägde rum i personalrummet eftersom det var en bekväm miljö för alla pedagoger. På Blåbärsskolan skedde intervjuerna i fritidslokalerna.

Varje ord ska spelas in så länge intervjun pågår (Dalen 2015). Intervjuerna ljudinspelades med hjälp av en mobiltelefon som var min egen. Så fort varje intervju var färdig så sparades det direkt. Varje intervju avslutades med att jag ställde en fråga i slutet ”Är det

något annat du vill tillägga?” vilket ger informanten ytterligare ett tillfälle att yttra sig. Sedan transkriberades materialet noggrant vilket tog mycket tid.

Resultatet hade sannolikt blivit annorlunda om jag använt mig av observationer och därmed undersökt det faktiska arbetet med nyanlända elever. Jag har enbart utgått utifrån intervjuerna och det är pedagogerna egna ord, från deras perspektiv. Jag ser inga direkt nackdelar med intervjuer, förutom att den som intervjuas kan avstå från att svara på en fråga om det inte passar, men detta har inte hänt i mina intervjuer. Fördelen med intervjuer är att man får exakta ord på det som pedagogerna har berättat.

5.4 Etiska överväganden

I denna studie följs Vetenskapsrådets etiska kriterier. Enligt vetenskapsrådet finns det fyra etiska huvudkrav när man bedriver forskning: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. I följande avsnitt går jag kort igenom dessa fyra kriterier samt på vilket sätt mitt arbete tar hänsyn till dem.

Informationskravet. Forskaren ska informera de berörda om den aktuella forskningsuppgiftens syfte. Forskaren ska informera undersökningsdeltagare om villkor som gäller och risker för obehag eller skada ska redovisas. Deltagandet är frivilligt vilket man ska upplysa och de har likaså rätt att kunna avbryta sin medverkan. Det är viktigt att påpeka att allt som insamlas inte kommer användas för något annat syfte än för forskning. Allt detta ska ge muntligt eller skriftligt (Vetenskapsrådet). Jag gick tillväga på det sättet att jag använde mig av ett skriftligt brev. Jag beskrev vad syftet är med undersökningen. Informanterna fick information kring studien och mina intervjufrågor i god förväg för att kunna förbereda sig för intervjufrågorna.

Samtyckeskravet. Deltagare i en undersökning har rätt att själva bestämma över sin medverkan. Forskaren ska inhämta uppgiftslämnarens och undersökningsdeltagares samtycke. I undersökningar med aktiv insats av deltagarna ska samtycke alltid inhämtas. Deltagaren har alltid rätt att riva upp sitt samtycke och avbryta sin medverkan (Vetenskapsrådet). Jag frågade om samtycke när jag ringde skolorna rektorer och fick godkännande och dessutom via mail fick jag godkänt samtycke av informanterna som ställde upp. I min studie fullföljde alla informanter intervjuerna till slut.

Konfidentialitetskravet. Största möjliga konfidentialitet ska gälla. Personuppgifter ska förvaras så ingen kan ta del av det. Inga uppgifter får användas i annat syfte än det som är frågan om och ska alltid vara sekretessbelagt. Man måste ändra personens namn i forskningen till fiktiva namn, likaså skolorna i detta fall (Vetenskapsrådet). Jag har i mitt arbete bytt ut de verkliga namnen mot fiktiva namn på deltagarna och fiktiva namn på skolorna.

Nyttjandekravet. Uppgifter om den enskilda personen får inte missbrukas och det får inte användas i kommersiellt bruk eller icke-vetenskapliga syften (Vetenskapsrådet). Enbart i forskningsändamål får insamlade uppgifter användas. I enlighet med detta krav kommer personuppgifterna, ljudfiler och transkriptioner raderas när examensarbetet är godkänt.

5.5 Analysmetod

Databearbetning och analys av data som fås fram från intervjuer i forskningssammanhang är en metod som kallas tematisk analys. Den tematiska analysen handlar om att allt datamaterial man samlat in organiseras och struktureras utifrån teman som dyker upp mellan intervjupersonerna. Det insamlade materialet transkriberades noggrant ord för ord och analyserades dessutom noggrant. I varje intervju som jag analyserade skrev jag viktiga ord vid sidan om som var specifikt viktiga för att se hur pedagogerna beskriver sitt arbete för att främja språkutvecklingen. Det kunde vara socialt samspel, inkludering, fri tid, fri lärandemiljö, interagera, lek, mediering och fritidshem som var meningsbärande. Dessa meningsbärande orden markerades med olika färger för att tydligare kunna se mönstret. Enligt Denscombe (2016) finns det fem steg som en kvalitativ analys följer. Dessa är förberedelse av data, förtrogenhet med data, tolkning av data, verifiering av data samt presentation av data. Förberedelse av data är transkriberingen. Genom att lyssna på materialet så sker förtrogenhet med materialet. Tolkningen av data sker då man söker efter gemensamma nämnaren för pedagogernas svar. I samband med detta sker också verifiering och presentation. Lyckas inte verifieringen av tolkning så måste ny tolkning göras.

6. Resultat och Analys

I följande del kommer studiens tre forskningsfrågor besvaras nedan.

Studiens tre forskningsfrågor är:

- Hur beskriver och upplever fritidspedagogerna arbetet för att främja nyanlända elevers språkutveckling på fritidshemmet?
- Vilka arbetssätt eller metoder använder sig fritidspedagogerna för att främja nyanlända elevers språkutveckling?
- Hur reflekterar fritidspedagogerna kring inkludering och exkludering av nyanlända elever?

I analysen använder jag mig av begreppen *mediering*, *inkludering*, *fri lärandemiljö* och *interaktion*. Jag har valt ut nedanstående rubriker för att analysera min empiri. Analysdelen är strukturerad utifrån följande rubriker: Språkutveckling, lekens betydelse, samverkan med vårdnadshavare, icke-verbal kommunikation, inkludering och risk för exkludering. I första delen av analysen kommer min första forskningsfråga besvaras och den tar upp pedagogernas arbete med att främja nyanlända elevers språkutveckling. I avsnitt lekens betydelse, samverkan med vårdnadshavare och icke-verbal kommunikation kommer min andra forskningsfråga besvaras. I sista två avsnitt inkludering och risk för exkludering kommer min tredje forskningsfråga besvaras.

6.1 Språkutveckling

I denna del svarar jag på min första forskningsfråga dvs. hur fritidspedagogerna beskriver och upplever arbetet för att främja nyanlända elevers språkutveckling i fritidshemmet.

Alla pedagoger som intervjuades betonade att det är en process i arbetet med att främja språkutveckling hos nyanlända. De ansåg att det är av stor vikt att man samtalar mycket i den vardagliga situationen som mycket väl överensstämmer med den sociokulturella teorins syn på språkets betydelse för utveckling av intellektuell förmåga, men också för att kunna klargöra vad man menar och förstå andra. På både Smultrons och Blåbärsskolans fritidshem beskriver pedagogerna arbetet med att främja språkutvecklingen som en utmaning. Tre pedagoger beskriver att lärandet inte ska vara

på en allt för hög nivå för då blir det inte givande. Det ska vara på rätt nivå genom att anpassa språket utifrån elevernas behov och kognitiva utveckling.

Vi arbetar mycket med språkutvecklande och satsar mycket där redan från tidig ålder. På fritidshem arbetar jag med att bilda trygghet för nyanlända eleverna genom lek och stöttning. Sedan är det viktigt att nyanlända eleverna interagerar mellan med andra svensktalande elever. Interaktionen är viktig för både begreppsbildning och språkutveckling. Jag upplever att stora barngrupperna försvårar arbetet och det ger mindre tid för mig att se varje barn. Personaltätheten minskar medan barngrupperna ökar. Jag som pedagog får mindre tid med barnet (Gunn)

Gunn syftar på att mindre barngrupper är en viktig förutsättning i hennes arbetssätt. Flera pedagoger påpekar att barngrupperna blivit större. Flera av pedagogerna betonar att det är trångt på fritidshemmet. De fysiska rummen räcker inte alltid till då det är många elever. Detta anser de är en resursfråga. Fyra av de sex pedagoger anser att interaktion är av betydelse där elever lär sig av varandra i ett socialt samspel samt att nyanlända eleverna inte bör använda bara korta meningar utan att utveckla meningarna så de blir längre. Nyanlända eleverna ska också testa mer komplicerade ord anser pedagogerna för att det ska vara en utmaning. Samtliga pedagoger uppger att tydlighet spelar stor roll när de exempelvis går till måltiden, lunchen, utflykt, klä på sig etc.

Tydligheten är av stor betydelse. Jag kan exempelvis säga att nu tar alla på sig först höger skon, sen vänster skon, sen jacka och till slut mössa för att det ska vara tydligt (Hilda)

Båda skolorna använde olika material för att utveckla språket. Alltifrån att spela spel, leka och rita. Att se ord visualiserande på svenska hjälper det nyanlända eleverna att förstå innehållet. Här fanns det likheter mellan fritidshemmen. Smultronsskolans fritidshem beskriver arbetet med att främja språkutvecklingen med nyanlända elever som utmanande men tiden räcker inte alltid till och i början av arbetet är språket ett stort problem då det

är svårt att kommunicera. När kommunikationen brister så är digitala verktyg ett bra hjälpmedel där mediering lyfts fram av pedagogerna. Genom digitala verktygen kunde flera av pedagogerna bidra till att de nyanlända eleverna tränade på språket via olika program på Ipaden. Programmen kunde se olika ut men var inte på en allt för hög nivå. Kamratsamtal är också det som pedagogerna betonade en hel del i deras arbetssätt och via kompisamtalen kunde nyanlända eleverna träna på språket som var en strategi för båda fritidsverksamheterna på Smultronsskolan respektive Blåbärsskolan. Det är viktigt att pedagogerna har tålamod vid arbetet av språkutveckling. Här betonar samtliga pedagoger fria lärandemiljöer som del av fritidshemmet. Fritidshemmet har fritt utrymme att genom det informella lärandet att främja nyanlända elevers språkutveckling genom olika metoder som lek, spel och digitala verktyg.

Det är oerhört viktigt med pedagogens språkförmåga och att jag som pedagog är insatt i det jag gör. Jag använde digitala verktyg i form av dator och surfplatta som arbetssätt för att främja språkutvecklingen. Nyanlända eleven fick se ord både visuellt och träna på det bokstav för bokstav och dess innebörd. Dator eller Ipad kan vara ett hjälpmedel för språkutvecklingen. Jag använde också sånger för att främja språkutvecklingen genom olika rim och ramsor. Ramsorna både stimulerar och inspirerar de nyanlända eleverna. Jag tycker också att jag hade haft ännu mer tid med barnen om barngrupperna hade varit mindre. Ibland känns pressen stor eftersom barngrupperna ökar (Alfred)

Mot bakgrund av teoretisk anknytning där mediering var Vygotskij nyckel till sin tanke, lyfts *mediering* fram och språkträningsmaterial i form av digitala verktyg kan man se att båda fritidsverksamheter erbjuder eleverna en aktiv lärandemiljö där svenska språket utvecklas genom digitala verktyg. Utveckling kan inte separeras från sin sociala kontext (Vygotskij 1995). Alfred betonar att digitala verktygen ligger till grund för hans arbetssätt med att främja språkutvecklingen som kan kopplas till mediering som en del av den sociokulturella teorin. I pads och datorer används av samtliga pedagoger och i båda fritidsverksamheter kontinuerligt.

Det är viktigt att pedagogerna har tålamod vid arbetet av språkutveckling anser flera av pedagogerna. Mot teoretisk bakgrund lyft interaktion fram där pedagogerna beskriver att interaktionen mellan nyanlända elever och svensktalande elever är viktigt för språket. Vidare upplever fem av sex pedagoger att bekräftelse är viktigt för de nyanlända eleverna.

Jag har jobbat i många år på denna skola och mött flera nyanlända under alla åren. Barngrupperna är för stora anser jag och det gynnar ingen. Det är sedan betydelsefullt att jag som pedagog finns där för eleven och vet vad jag arbetar med. Det är av stor vikt att jag har tålamod för språket är under konstant utveckling. Jag som vuxen måste behärska språket bra för att kunna lära ut språket till eleven (Kristina)

Bekräftelsen stärker elevernas självförtroende när de samtalar med de vuxna. Samtliga pedagoger beskriver fritidshemmets omgivning som ganska fri.

Interaktionen är av stor betydelse för både begreppsbildning och språkutveckling hos de nyanlända eleverna tar tre av sex pedagoger upp. Genom interaktion utvecklas språket på så sätt att samarbete bildas mellan eleverna vilket stärker även självförtroendet och är viktigt även i arbetet med *inkludering*, enligt pedagogerna. Lustfyllda aktiviteter med fokus språkutveckling samt pedagogisk kunskap är viktigt i deras arbetssätt, anser samtliga pedagoger, för att ge en god grund för de nyanlända eleverna och inkludera dem. Under intervjuerna lyfter pedagogerna att språk och kunskap hänger samman. Nyanlända elevers språk och kunskap utvecklas genom interaktion och nyanlända elever kan sätta ord på sina tankar och idéer när de arbetar tillsammans. Enligt pedagogerna i båda fritidshemmen är således språkutvecklingen beroende av interaktion mellan nyanlända elever och svensktalande elever och är av stor betydelse vilket kan kopplas till sociokulturella perspektivet.

Ytterligare faktorer som främjar språkutvecklingen och beskrivs av pedagogerna i anknytning till min första forskningsfråga är *mediering* i form av digitala verktyg vilka samtliga pedagoger använder sig av i deras dagliga arbete med att främja nyanlända elevers språkutveckling. Mediering används för att tydliggöra digitala verktygen som är

en del av pedagogernas arbetssätt. *Fria lärandemiljöer* används genom att synliggöra fritidshemmets fria utrymme för att främja nyanlända elevers språkutveckling via det informella lärandet. Pedagogerna i denna studie betonar att fritidshemmet kan genom fritt lärandemiljö arbeta på annat sätt än under skoltid med nyanlända elever och mycket beror på pedagogernas egen kompetens och vilja. Genom digitala verktyg och fritidshemmets fria utrymme så anpassar pedagogerna i denna studieverksamheten utifrån elevernas behov och förmågor.

6.2 Lekens betydelse

I denna del ger jag ett första svar på min andra forskningsfråga dvs vilka arbetssätt eller metoder använder sig fritidspedagogerna för att främja nyanlända elevers språkutveckling? Samtliga pedagoger i denna studie anser ur deras perspektiv att gruppstärkande lekar är grundläggande för att främja språkutvecklingen hos de nyanlända eleverna. I samtliga pedagogers arbetssätt med att främja språkutvecklingen var leken viktig faktor och mot teoretisk bakgrund lyfts här begreppet *fri lärandemiljö* där fritidshemmet har stort utrymme att genom lek främja nyanlända elevers språkutveckling. Pedagogerna lyfter fram fritidshemmet som fri lärandemiljö som kan erbjuda nyanlända eleven lek där eleverna kan prova och utforska sina tankar i relation till sin omgivning. Leken kunde se ut på olika sätt. En lek kunde bestå av att man inom gruppen formade en cirkel och då skulle alla förmedla en känsla. Denna känslan karaktäriserade hur nyanlända eleven kände sig under dagen. Sedan skulle man i gruppen samtala kring det så mycket det gick.

På både Smultronsskolans och Blåbärsskolans fritidshem har man jobbat för att se varje elevs behov och intressen även om pedagogerna medger att det ibland är svårt då tiden inte alltid räcker till och stora barngrupperna försvårar det. Det skiljer sig inte så mycket när det kommer till lek i pedagogernas arbetssätt. Samtliga pedagoger betonar att lek är ett sätt att uttrycka sig på och ett sätt för eleverna att skapa egen fantasi. Det ska vara frivilligt men samtidigt kul och utvecklande som är det gemensamma hos alla pedagoger. Man får prova sina idéer och lek är nödvändigt för de nyanlända eleverna anser pedagogerna. De belyser även den sociala biten som sker under lekens gång och som stimulerar eleverna.

Pedagogerna använde sig av spel som en metod för att främja språkutvecklingen. Nyanlända eleverna fick några färdiga hopklippta gubbar med glad, ledsen, arg eller neutral gubbe som de kunde visa. Ett annat spel handlade om bokstäver där de nyanlända eleverna fick en bokstav var som de skulle memorera. Med denna bokstav skulle de så småningom komma på ett ord som lejon, tiger, katt, hund, fågel etc. På detta sätt fick de nyanlända elever träna på ord och dess innebörd.

Jag utförde lekarna ibland i halvgrupper med alla elever. Leken kunde utföras både inomhus eller utomhus beroende av värdet. Fritidshemmet erbjuder det informella lärandet i form av praktiskt arbete genom exempelvis lek. Leken är en stor del av fritidshemmet och via leken kunde jag arbeta mycket med alla elever (Hilda)

Lek och spel tar stor plats i båda skolors fritidsverksamhet och genom lek och spel arbetar de med att utveckla språket där mediering som centra roll har en betydelse faktor. Mediering tydliggör pedagogers metoder genom olika digitala redskap och där kommunikation genom tecken och symboler blir viktigt. Lekarna på Smultronsskolan kunde variera, allt från lekar i smågrupper och större grupper. De åkte ibland ut på små utflykter för att stärka gemenskapen

Lek och spel har jag använt mig mycket av för att arbeta för att främja språkutvecklingen hos nyanlända eleverna. Det var ett sätt för mig att komma närmare eleverna. Leken kunde vara kort eller också undre en längre tid. Jag efterlyser mindre elevgrupper för då hade jag haft mer tid med varje barn. Det är viktigt att jag som pedagog är delaktig i leken och inte bara ger direktiv. Det stärker harmonin och barnets trygghet (Gunn)

Ur ett sociokulturellt perspektiv är den sociala omgivningen en betydande faktor för elevens språkutveckling och kunskap. Samtliga pedagoger menar att enklare ord förekommer i lek varigenom språkligt arbete sker kontinuerligt.

Min andra forskningsfråga, dvs vilka arbetssätt eller metoder fritidspedagogerna använder sig av för att främja språkutvecklingen, besvaras av ett flertal punkter. Pedagogerna anser att lek och spel är viktigt i deras arbete i fritidshemmet där *fri lärandemiljö* lyfts fram i fritidshemmets miljö. *Interaktionen* synliggör lekens viktiga betydelse och nyanlända elever utökar på så sätt sina lekfärdigheter och språket genom att enkla ord leder till mer avancerade ord. Under lekens gång visade det sig att pedagogerna i interaktionen med nyanlända elever var måna om lekens betydelse och mot bakgrund av teoretisk anknytning, där interaktion lyfts fram, så är leken viktig i det sociala samspelet. Enligt Vygotskij (1995) leder interaktion mellan eleverna till stegvisa förändringar i ett barns tänkande och utveckling. Leken utgör en viktig bit i fritidsverksamhetens inkluderingsarbete och de allmänna råden beskriver att elever ska ges möjlighet för lek och att det är en viktig bit i deras språkutveckling. Begreppet *inkludering* tydliggör pedagogernas metoder i form av digitala verktyg och lek för att anpassas verksamheten utifrån elevernas behov och förmågor.

6.3 Samverkan med vårdnadshavare

I denna del ger jag ytterligare svar på min andra forskningsfråga dvs. vilka arbetssätt eller metoder använder sig fritidspedagogerna av för att främja nyanlända elevers språkutveckling. Samtliga pedagoger lyfter fram vikten av föräldrarnas engagemang och dess funktion i arbetet med att främja språkutvecklingen. Både på Blåbärsskolans och på Smultronsskolans fritidshem var man måna om föräldrarnas betydelse.

Att informera vårdnadshavarna till nyanlända eleverna var ett sätt att få bra kontakt och komma närmare föräldrarna (Hilda)

Samverkan med föräldrarna är av stor vikt eftersom föräldrarna ska informeras kring verksamheten.

Jag skickade ut veckobrev på måndag som kort beskrev hur veckan komma skall se ut på fritids. Detta brev skickades till vår modersmåls lärare som vi samverkade med och hen översatte detta till arabiska (Kristina)

Pedagogerna ville öka tryggheten för föräldrarna och viktig information skulle skickas kontinuerligt. Pedagogerna beskriver att fritidshem har större utrymme med att kompromissa med vårdnadshavare. Fritidshemmets *fria lärandemiljö* ger ett bra sätt för pedagoger att samverka med vårdnadshavarna. Det finns stora likheter mellan dessa två skolors fritidshem i hur de beskriver sitt arbete för att främja språkutvecklingen hos de nyanlända eleverna. För att mottagandet på båda skolors fritidshem skulle bli effektivt betonar samtliga pedagoger att det är betydelsefullt att föräldrarna får insyn i verksamheten dvs. hur verksamheten fungerar, vilka rutiner råder, hämtning och lämning, fritidshemmets gemensamma policy osv. Två av de sex pedagoger i denna studie betonar att bra kommunikation stärker tryggheten för barnet genom bra dialog med föräldrarna. Flera av nyanlända elevers föräldrar kunde inte svenska språket vilket resulterade i att kommunikationen ofta brast. Då kunde pedagogerna använda sig av den icke-verbala kommunikationen som hjälpmedel. Fyra av de sex pedagoger betonar dock att brist på språket har lett till olika konflikter ibland på fritidshemmet. Det har varit svårt att i början komma in i fritidshemmets verksamhet för de nyanlända.

En rimlig analys av resultatet är att intervjuade pedagoger från båda skolors fritidshem anser att samverkan med vårdnadshavarna är av stor vikt och att det inom fritidshem som fri lärandemiljö, finns utrymme för samverkan och bra dialoger mellan pedagoger och vårdnadshavare. *Interaktioner* utvecklas i vardagliga situationer och pedagogerna i denna studie anser att kommunikationen med vårdnadshavarna är viktig. Dock kunde vissa vårdnadshavare ha svårt med språket vilken inte alltid medförde att det var lätt för pedagogerna att förmedla sitt budskap. Pedagogerna använde sig av veckobrev i början av nyanlända elevers skolgång. I veckobrevet kunde det med några enkla rader stå vad som skett på fritidsverksamheten och även då på elevens modersmål. På det sättet kunde vårdnadshavarna ta del av pedagogernas arbetssätt.

6.4 Icke-verbal kommunikation

I denna del ger jag ett tredje svar på min andra forskningsfråga dvs. vilka arbetssätt eller metoder använder sig fritidspedagogerna för att främja nyanlända elevers språkutveckling? Icke-verbal kommunikation, i form av kroppsspråk, var ett av arbetssätten för att främja nyanlända elevers språkutveckling. Kroppsspråk kan skilja sig åt beroende på kulturell och social tillhörighet men det som är gemensamt för kroppsspråket är att alla individer har samma uttryckssätt för känslor som rädsla, sorg, ånger och raseri (Juhlin 1999). Det skiljde åt mellan pedagogerna i denna undersökning när det gällde kroppsspråk.

Jag använde mig av kroppsspråk som är icke-verbal kommunikation i början, men även senare kunde det uppkomma att när jag ville förtydliggöra något så förstärkte jag det med kroppsspråk eller handuttryck för att visa vad jag menade (Berit)

Beroende på vilken situation de befann sig i eller vad syftet var så kunde de kroppsliga uttrycken vara olika. En tendens fanns att de äldre pedagogerna i undersökningen som hade mer erfarenheter kring nyanlända elever hade mer kunskap i att förmedla rätt uttryck via kroppsspråket än de yngre pedagogerna. Detta kunde bl.a. bero på att de äldre pedagogerna hade längre arbetslivserfarenhet.

Föräldrarna kan inte svenska språket bra och det blir ibland svårt att kommunicera och förmedla det vi vill säga. Ibland får vi använda kroppsspråk genom att förmedla vår tanke. Jag tycker att kroppsspråket hjälpte mycket under resans gång även om en viss osäkerhet med kommunikationen kunde uppstå i början (Alva)

Samtliga pedagoger beskriver icke-verbala kommunikationen som ett bra hjälpmedel även om det skiljde i sättet de utförde det. De anser att just fritidshem som det fria

lärandemiljö är viktigt eftersom pedagogerna kunde använda sig av kroppsspråk när de utförde olika aktiviteter eller hade lek.

Mot bakgrund mot teoretisk anknytning så är en rimlig analys att det finns risker för exkludering när kommunikation är ett hinder och de nyanlända eleverna inte kan svenska språket i början av skolgången. Därav är det viktigt att sätta in tydliga direktiv med hjälp av kroppsspråk, träna på språket utifrån elevens behov och försöka förstå elevens budskap även när kommunikation är ett hinder. Här lyfts *fri lärandemiljö* fram där pedagoger upplever att fritidshemmet har större utrymme att främja språkutvecklingen. Tydligt är att samtliga pedagoger beskriver att den icke-verbala kommunikationen i form av kroppsspråk har hjälpt dem i arbetet med att främja språkutvecklingen. Kroppsspråket anses likaså vara betydelsefull i den sociokulturella teorin ur ett interaktionsperspektiv. Det finns dock skillnad i sättet kroppsspråket utförs då ålder och erfarenhet spelar en roll här upplever pedagogerna. De äldre pedagogerna hade mer erfarenhet kring kroppsspråk och dess betydelse eftersom de jobbat en längre tid med nyanlända elever. De tre yngre pedagoger som var från samma fritidsverksamhet och skola vilket var Smultronsskolan hade svårare med kroppsspråk, att förmedla sitt budskap till de nyanlända eleverna. Vygotskijs (1995) teori kring icke-verbal kommunikation är att kommunikation utvecklas i leken när de samarbetar. Barnen lär känna varandra och de använder hela kroppen för att förmedla någon känsla eller uttryck. De använder imitation i början för att sedan förvandla detta till känsla och handling.

6.5 Inkludering

I denna del ger jag första svar på min tredje forskningsfråga dvs. hur fritidspedagogerna reflekterar kring inkludering och exkludering av nyanlända elever.

Inkludering innebär att verksamheten anpassar sig efter elevens behov och förmågor dvs. att helheten som är fritidshem i denna studie ska anpassa sig till delarna som är elever. Till skillnad från integrering som innebär att eleverna ska anpassa sig till helheten som är skolan och fritidshem. Integrering avser mer att nyanlända elever ska kunna anpassa sig. Genom att pedagogerna uppmärksammar att det finns olika kulturer och språk på fritidshemmet så ökar förståelse kring olikheten hos de nyanlända eleverna. Flera av pedagoger nämner att i deras inkluderingsarbete att mediering i form av digitala verktyg

har hjälpt dem att underlätta arbetet. Pedagogerna från båda fritidsverksamheter upplever att de arbetat mycket med gruppstärkande rollspel där interaktionen lyfts fram som av stor betydelse. Samtliga pedagoger beskriver samtidigt att eftersom språket var ett hinder hos nyanlända elever så använde pedagogerna sig av olika spel för att stärka inkluderingsarbetet. De betonar dock att första mötet med både nyanlända elever och vårdnadshavarna är av stor vikt i arbetet med att inkludera nyanlända eleverna. Första mötet betonar de som ett stort steg i inkluderingsarbetet.

Både på Blåbärs- och Smultronsskolorna fritidshem var de nyanlända eleverna inskrivna.

Jag kunde känna att de nyanlända eleverna ibland var frustrerade eftersom språket var ett hinder. De nyanlända eleverna kunde också isolera sig vid vissa raster och aktiviteter och denna isolering kände jag igen från första början (Hilda)

Samtliga pedagoger upplever att extra resurser i form av personal hade varit optimalt. Pedagogerna upplever att tiden inte alltid räckte till och att de ibland fick agera spontant när de inte hann planera.

Våra nyanlända elever gick på fritidshemmet och i början var språket ett hinder som kunde begränsa vad de nyanlända eleverna ville ha sagt. Detta kunde leda ibland till viss osäkerhet bland både mig och mina kollegor när språket var ett hinder i början. Kanske hade extra resurser i form av personal till de nyanlända eleverna behövts för att ännu mer tid med dem och främja språkutvecklingen (Kristina)

Fler personal som stöttar de nyanlända elever språkligt eftersom de känner att det ibland kunde uppstå stressituationer. I dessa stressituationer hade de inte tillräckligt med tid för att ägna sig med de nyanlända eleverna.

På frågan om inkludering ser pedagogerna det som att man är med från början och att man ser till individens behov. De tycker skolan ska arbeta mer kring inkluderingsfrågor då synen hos all personal kanske inte är likadan kring inkludering. Pedagogerna medger

att de tillsammans inom arbetslaget använde sig av lokaler och material som de hade till förfogande. Fyra av pedagogerna anser dock att inkluderingsfrågorna sällan tas upp och de fysiska rummen kan vara ett hinder i inkluderingen eftersom det är trångt på båda fritidshem. Rummen ses som av stor vikt för att utnyttja nyanlända elevers starka förmågor. Sammantaget ser man att det förekommer svårigheter när det råder stora barngrupper och detta försvårar pedagogernas arbete. Enligt Rohlin (2011) så ger mindre barngrupper mer tid med att se varje barn behov och intressen.

Utifrån en analys måste nyanlända elever snabbt komma i kontakt med svenska språket och svensktalande elever i fritidshemmet och mot teoretisk bakgrund där *interaktion* lyfts fram som betydelsefullt. Vygotskij (1995) betonar att interaktion i ett socialt samspel mellan barn leder till positiva förändringar i barns tänkande och utveckling och är viktigt i barnets språkutveckling. Inom arbetslagets interaktioner skapas lärande samtal och detta är viktigt i inkluderingen av nyanlända elever då flera pedagoger anser att alla inom verksamheten borde satsa ännu mer på inkludering och diskutera detta med jämna mellanrum inom verksamheten. En viktig förutsättning är att pedagogerna försöker få nyanlända eleverna delaktiga i verksamhetens undervisning och att det inte enbart styrs av pedagoger vilket besvarar min tredje forskningsfråga. Alla pedagoger är eniga om att det är viktigt att arbeta med inkludering av nyanlända elever och skapa trygghet genom bl.a. gruppstärkande lekar och spel. Detta skapar även delaktighet hos nyanlända elever.

6.6 Risk för exkludering

Det pedagogiska innehållet och strävan mot samma mål är viktigt för att en verksamhet ska fungera. Det finns en typ av rädsla och osäkerhet bland vissa av pedagogerna speciellt i början på hur de ska i varje situation handskas med de nyanlända eleverna.

Integrering och inkludering går lite hand i hand men jag upplever som att det är två olika saker. Integrering handlar mer om att eleven ska anpassa sig in i färdigt system medan inkludering är mer att man ser till elevens behov (Gunn)

En av svårigheterna som samtliga pedagoger upplevde var att det i vissa situationer kunde nyanlända eleven dra sig ur eller inte kommunicera för att en viss osäkerhet. En annan aspekt som kunde ske är att de nyanlända eleverna ibland kunde dra sig till de vuxna på

grund av rädsla av språket. I början var det mycket av detta mönster men pedagogerna anser att ju mer tiden gick desto mer lärde de sig språket.

Jag upplevde det som svårt när det brast i kommunikationen. Jag fick ofta göra något spontant eller visa genom kroppsspråk (Gunn)

En viss osäkerhet kan ligga hos pedagogerna om hur de ska handskas med det. De fick använda kroppsspråk som hjälp. Pedagogerna menar att nyanlända eleverna tar det enkla och smidiga valet genom att dra sig oftare till en vuxen. Detta kan dock ha en negativ effekt på de nyanlända eleverna då interaktionen med andra svensktalande elever kan utebli.

Jag upplevde i några av de nyanlända eleverna drogs mer till mig som vuxen eftersom eleven kände sig osäker. (Kristina)

Flera pedagoger anser vidare att grupperingar inom fritidshemmet bildas mellan de nyanlända elever och svensktalande elever vilket kan leda till exkludering. De nyanlända eleverna dras ofta till samma kultur och nationalitet i fritidshemmet och detta mönster återfinns på båda fritidshem i denna studie.

Som största hindret såg pedagogerna de stora barngrupperna. Det gynnar inte eleverna i längden anser pedagogerna.

Stora barngrupper kan leda till stressituationer som negativt påverkas pedagogernas arbetssätt. Vi vuxna har både att planera och utvärdera allting som görs samtidigt som vi måste arbeta och hinna med att arbeta med eleverna utifrån deras behov (Berit)

Utifrån mitt tredje forskningsfråga hur fritidspedagogerna reflekterar kring *inkludering* och exkludering av nyanlända elever, så har jag kommit fram till flera punkter som

besvarar denna forskningsfråga. Analys pekar bl.a. på att pedagogerna upplever att stora barngrupper försvårar deras arbete. Mindre barngrupper hade gett mer tid med varje elev. Stora barngrupper leder till stressituationer som pedagogerna ofta känner igen. Pedagogerna ser det som en del av politiskt beslut där mycket av ekonomin ska sparas. Det kom att handla om resursfråga på båda fritidshem och pedagogerna delar detta i sin upplevelse av deras arbetssätt. Stöttning från pedagogens sida är dock en viktig faktor för eleven inte ska känna sig exkluderande och nyanlända elever behöver få uppmärksamhet speciellt i början då de går igenom en svår period med språket som hinder. Hippinen (2011) tar upp att fritidshemmet bör arbeta med gruppstärkande lekar och aktiviteter för att försöka minska exkluderingen.

7. Slutsats och Diskussion

Avslutningsvis vill jag knyta an till studiens syfte och mina tre forskningsfrågor samt den forskning som bedrivits hittills. Hur beskriver och upplever fritidspedagogerna arbetet för att främja nyanlända elevers språkutveckling på fritidshemmet? Vilka arbetssätt eller metoder använder sig fritidspedagogerna för att främja nyanlända elevers språkutveckling samt hur reflekterar fritidspedagogerna kring inkludering och exkludering av nyanlända elever? I denna studie "Nyanlända elevers språkutveckling i fritidshem" har pedagogers arbetssätt i största del utgjorts av lek och icke-verbal kommunikation i form av tecken, symboler, kroppsspråk samt mediering i form av digitala verktyg, t.ex. språkträningmaterial. Det är mycket genom leken som språkutvecklingen skett, då det via lek sker ordutbyte i interaktion med andra elever. Lekens betydelse har påvisats även i tidigare studier (Hwang & Nilsson, 2003, Lillemyr, 2002) där Ludvigsson & Falkner (2016) beskriver att aktiviteter som lek är viktig för både nyanlända elever och svensktalande elever ur ett inkluderingsperspektiv och är ett viktigt moment i pedagogers arbete med att främja språkutveckling och metoder.

Ur ett sociokulturellt perspektiv synliggörs också hur interaktionen mellan individer spelar en viktig roll i språkutvecklingen och mediering i form av digitala verktyg blir vanligt förekommande bland pedagogernas arbetssätt. Även enligt tidigare forskning kan mediering med fördel användas för inläring (Hwang & Nilsson, 2003).

Att interaktionen, både genom lek och socialt samspel, mellan nyanlända elever och svensktalande elever i fritidshemmet är betydelsefullt för språket har sedan tidigare forskning styrkts (Hwang & Nilsson, 2003, Ludvigsson & Falkner, 2016). Det är viktigt att nyanlända eleverna snabbt kommer i kontakt med svenska språket.

Det som framgår i studien, kopplat till frågeställningen kring pedagogernas arbetssätt är att de nyanlända eleverna snabbt ska komma i kontakt med språket, vilket anses vara av stor vikt för deras utveckling. De nyanlända eleverna måste enligt Gibbons (2013) själva ta ansvar för att lyssna och ta till sig ett nytt språk vilket även resultatet i denna studie visar på, informanterna svarade att de nyanlända eleverna även har ett eget ansvar.

Samverkan med vårdnadshavare är av stor vikt som det framgår i studien, ur ett interaktionsperspektiv. Vårdnadshavarna bör få insyn i hur verksamheten fungerar. En viktig slutsats är att vårdnadshavarna har en viktig roll i elevens språkutveckling då

regelbunden kontakt även ökar tryggheten för eleven. Här är det viktigt att poängtera en annan framträdande aspekt i studien och det är anpassning till varje individ, dvs. att de elever som saknar vårdnadshavare eller har vårdnadshavare som är mindre engagerade, inte glöms bort. Det är viktigt att anpassa sig till varje elev utifrån dennes förhållanden, det som menas med inkludering.

Att tillägna sig kunskaper och färdigheter genom att interagera med individer är betydelsefullt inom det sociokulturella perspektivet och betonas även i tidigare forskning (Hwang & Nilsson 2003). Vid jämförelse mellan dessa två skolors fritidshem finns det likheter kring pedagogernas arbetssätt för att främja språkutvecklingen. De använde olika interaktiva metoder som exempelvis lek, spel och digitala verktyg. Dessa olika moment var de mest avgörande i deras arbetssätt. Flera av pedagogerna använde sig mycket av gruppstärkande lekar för de upplevde det som lämpligast. Två av pedagogerna använde sig både av lekar men också till stor utsträckning digitala verktyg som ett sätt att både fånga nyanlända elevers intresse och arbeta med språket.

Fri lärandemiljö som Rohlin (2013) betonar som finns på fritidshem är viktigt där eleverna kan leka och utveckla språket genom samspel med andra elever. Att det råder ett tillåtande klimat med tillsyn av pedagoger.

Samtliga pedagoger upplever också att stora barngrupper inte är det mest optimala då risken är att pedagogen får mindre tid med att se eleven som individ och stötta. Pedagogerna ser stora barngrupper som en nackdel för verksamhetens och samtliga elevers utveckling generellt vilket även diskuteras i tidigare forskning, där stora barngrupper är ett problem för pedagogernas arbetssituation. Stora barngrupper leder till stress, trängsel och oro bland pedagogerna (Sveriges Kommun och Landsting 2014).

Ett problem som Bunar (2015) tar upp är att de nyanlända eleverna inte har mycket gemensamt med de svensktalande eleverna i början och detta gäller både under skoltid och på fritidshem. Detta kan leda till att de nyanlända eleverna får mindre tid med de svensktalande eleverna och på fritidshemmet känner de nyanlända eleverna inte gemenskapen med de andra eleverna. Olika former av missbedömningar i kommunikationen kan leda till olika dispyt vid exempelvis lunchrasten, korridoren eller vid lek anser pedagogerna. Förväntningarna är annorlunda hos nyanlända eleverna och det tar tid att bli bekväm med fritidshemmets struktur och rutin. Det som framgår i analysen är att en viss osäkerhet kan förekomma hos vissa pedagoger i denna studie när

språket är ett hinder. Pedagogerna från båda fritidshem upplever att forskning kring fritidshem behövs i mycket större utsträckning för att höja kvaliteten på fritidshemmet och kunna få mer fakta kring pedagogers arbetssätt i fritidshem.

(Gibbons 2013) menar att skolan och såväl fritidshemmet måste arbeta efter att eleverna med ett andraspråk känner sig delaktiga i den sociala kulturen. Eleverna måste enligt (Gibbons 2013) själva ta ansvar för att utveckla sin förmåga att lyssna och ta till sig ett nytt språk. Resultatet visade som informanterna svarade att elever måste också själva ta ansvar på fritidshemmet och fråga mycket om det är något de tycker är oklart för att lära sig. Sedan arbetar båda fritidshemmen för att stärka nyanlända elevernas trygghet genom att samtala mycket. Att tillägna sig kunskaper och färdigheter genom att interagera med människor är betydelsefullt inom det sociokulturella perspektivet i relation till tidigare forskning (Säljö 2000). En god föräldrasamverkan är av stor vikt vilket underlättar kontakten mellan föräldrarna och pedagogerna. Detta stämmer överens och tas upp i Bouakaz (2009) att föräldrasamverkan är av stor betydelse för nyanlända elevens skolgång. Föräldrarna ska gå god insyn i hur verksamheten fungerar vilket också ger trygghet åt den nyanlända eleven. Samtliga pedagogers arbetssätt för att främja språkutvecklingen talar om att förutsättningar och resurs är viktigt i arbetet. De anser att språkutvecklingen tar tid och att tålmod behövs. Pedagogerna anser dock att bättre förutsättningar krävs i arbetet med nyanlända elever och en av dessa är mindre barngrupper på fritidshemmet. Slutsatsen i studien är att pedagogerna arbetar så mycket de kan utifrån de resurser de har till förfogande men att mer resurs krävs.

7.1 Metoddiskussion

Resultatet hade sannolikt blivit annorlunda om jag använt mig av observationer och därmed undersökt det faktiska arbetet med nyanlända elever. Jag har enbart utgått utifrån intervjuerna och det är pedagogernas egna ord, från deras perspektiv. Jag ser inga direkta nackdelar med intervjuer, förutom att den som intervjuas kan avstå från att svara på en fråga om det inte passar, men detta har inte hänt i mina intervjuer. Fördelen med intervjuer är att man får exakta ord på det som pedagogerna har berättat.

Valet av det sociokulturella perspektivet förefaller naturligt eftersom interaktion, mediering, inkludering och fri lärandemiljö är framträdande i studiens resultat men är

även relevant i fråga om det förhållnings- och arbetssätt som råder inom den pedagogiska verksamheten. Teorin är också väldigt tillämpbar i just de fritidsverksamheter som arbetar med nyanlända elever. Därmed är teorin relevant för ämnet som ska undersökas.

Mitt urval baseras på två fritidshem och resultatet hade kanske varit mer nyanserat om studien omfattade fler fritidshem.

Studien bygger på kvalitativ forskning där semistrukturerade intervjuer har använts som metod vilket är en fördel då informanterna kan berätta relativt fritt men ändå inom angivna ramar som anges i frågan.

7.2 Vidare forskning

Mer forskning behövs för att studera nyanlända elevers språkutveckling i fritidshemmen, då det inte finns så mycket att ta del av idag. Hur kan man arbeta för att ytterligare underlätta de nyanlända elevernas språkutveckling i fritidshemmen? Språket kan vara ett hinder när nyanlända elever börjar sin skolgång och hur ser pedagogernas arbetssätt ut i sådana fall? Nyanlända elevers skolgång är inte alltid lätt och det behövs mycket engagemang från både elever, vårdnadshavare och pedagoger för ett bra klimat och en god relation. En sak som kom fram är att stora barngrupper försvårar pedagogernas arbetssätt. Pedagogernas arbetssätt påverkas mycket beroende på hur stora barngrupper det är och detta är något som pedagogerna inte kan påverka direkt. Hur ska man som pedagog hantera detta? Det ligger i skolans och kommunens händer. Det blir till slut en resursfråga. Pedagogerna försöker arbeta med att främja språkutvecklingen och de använder sig av olika metoder som digitala verktyg, lekar och aktiviteter men resursfrågan är det som ofta dyker upp. En fundering i denna studie för vidare forskning kan vara om barngruppens storlek.

Referenslista

Alvehus, Johan (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. Liber AB Stockholm.

Andersson, Birgit (2013) *Nya fritidspedagoger – i spänningsfältet mellan tradition och nya styrformer*. Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap, Umeå universitet. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:603114/FULLTEXT02> [Hämtad 28/2–2017]

Bouakaz, Laid (2009). *Föräldrasamverkan i mångkulturella skolor*. Studentlitteratur AB Lund.

Bunar, Nihad red. (2015). *Nyanlända och lärande – mottagande och inkludering*. Natur & Kultur, Stockholm.

Bunar, Nihad. *Nyanlända och lärande. Forskningsresultat om nyanlända elever i den svenska skolan*. Vetenskapsrådet rapportserie 2010. <http://publikationer.vr.se/produkt/nyanlanda-och-larande/> [Hämtad 19/11–2016]

Dalen, Monica (2015). *Intervju som metod. 2: a upplagan*. Gleerups Utbildning AB.

Denscombe, Martyn (2016). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Studentlitteratur AB, Lund.

Fjällhed, Anders & Jensen, Mikael (2013). *Barns livsvillkor: i mötet med skola och fritidshem*. Studentlitteratur AB

Gibbons, Pauline (2013). *Lyft språket, lyft tänkandet: språk och lärande*. Hallgren Fallgren Studieförlag AB.

Hippinen, Annelie (2011). Yrkesroll i förändring. I: Pihlgren, Ann S (red). *Fritidshemmet*. Studentlitteratur, AB Lund.

Hwang, Philip & Nilsson, Björn (2003). *Utvecklingspsykologi 3:e upplagan*. Natur och Kultur Akademisk.

Juhlin, Lotta (1999). *Den goda kommunikationen - Rösten, kroppsspråket och retoriken*. Studentlitteratur AB Lund.

Lillemyr, Fredrik Ole (2013). *Lek på allvar: en spännande utmaning*. Liber AB

Lillemyr, Fredrik Ole (2002). *Lek – upplevelse – lärande – i förskola och skola*. Liber AB

Ludvigsson, Ann & Falkner, Carin (2016). *Fritidshem och fritidspedagogik – en forskningsöversikt*. Sveriges Kommuner och Landsting och Kommunförbundet Skåne.

Läroplan för grundskola, förskoleklass och fritidshem Lgr 11. (Ny rev. utg. 2016).

Stockholm: Skolverket. <https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild->

[publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf2575.pdf%3Fk%3D2575](https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf2575.pdf%3Fk%3D2575) [Hämtad 3/3–2017]

Norstedts stora engelska-svenska/svensk-engelska ordbok (2011). Norstedts.

Nilholm, Claes (2006) Inkludering av elever ”i behov av särskilt stöd” – vad betyder det och vad vet vi? Myndigheten för Skolutveckling. Stockholm

<http://hundochkatter.se/Inkludering%20av%20elever%20-%20Nilholm.pdf> [Hämtad 20-4-2017]

Rohlin, Malin (2011). *Fritidspedagogik och lärande*. I: Pihlgren, S. Ann (red). *Fritidshemmet*. Studentlitteratur AB, Lund.

Rohlin, Malin (2013). *Meningsskapande fritidshem – studio som arena för multimodalt lärande*. Studentlitteratur AB, Lund

Skollagen (2010:800 1 kap. 4§, 2 kap och 12§ & 12 f §) Svensk Författningssamling.

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800 [Hämtat 26/2–2017]

Skolverket (2014) *Kvalitet i fritidshem – ett kvalitetsstöd för politiker och förvaltning*.

Sveriges kommun och Landsting

<http://skl.se/download/18.f5c3da514984c1cec6cb374/1418125598887/Kvalitetsstod-for-fritidshem-web.pdf> [Hämtat 3/3–2017]

Strandberg, Leif (2006). *Vygotskij i praktiken: bland plugghästar och fusklappar*. Norstedts.

Strandberg, Leif. (2014). *Vygotskij, barnen och jag – pedagogisk inspiration*. Studentlitteratur AB Lund

Sveriges kommuner och landsting (2014). *Kvalitet i fritidshem. Ett kvalitetsstöd för politiker och förvaltning*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting.

Gibbons, Pauline (2013). *Lyft språket lyft tänkandet 2: a upplagan*. Hallgren & Fallgren.

Säljö, Roger (2000) *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk – samhällsvetenskaplig forskning*.

http://www.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf

[Hämtad 1/1–2017]

Vygotskij, Lev S (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Bokförlaget Daidalos